

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

عنوان :

مقایسه و تحلیل موضوعی گفت و گو در بوستان سعدی و اشعار

پروین اعتصامی

نگارش :

صمد جم

استاد راهنما:

آقای دکتر رسول چهرقانی منتظر

استاد مشاور :

آقای دکتر یداله بهمنی مطلق

پایان نامه برای دریافت درجهی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

پاییز ۱۳۹۳

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت اثر

اینجانب صمد جم متعهد میشوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاورد های پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مأخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارایه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

صمد جم

امضاء

تهران - لویزان - کدپستی ۱۶۷۸۸ - صندوق پستی ۱۶۳-۱۶۷۸۵ تلفن ۹-۲۲۹۷۰۰۶۰ (داخلی ۲۳۷۴)
نمابر ۲۲۹۷۰۰۱۱ پست الکترونیکی sru@sru.ac.ir

شماره: ۲۰۱۴۴۴
تاریخ: ۹۳، ۱۱، ۲۴
پوسته:

دانشگاه تربیت مدرس

به نام خدا

صور تجلسه دفاع پایان نامه تحصیلی دوره کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای صمد جم به شماره دانشجویی ۹۱۶۵۰۸۶۱ دانشجوی رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی تحت عنوان مقایسه و تحلیل موضوعی گفتگو در بوستان سعدی و اشعار پروین اعتصامی در تاریخ ۹۳/۷/۳۰ با حضور هیئت محترم داوران در دانشگاه تربیت مدرس شهید رجایی برگزار و نتیجه به شرح زیر اعلام گردید.

قبول (با درجه خوب) نمره ۱۷,۷۵

درجه نمره

عالی (۱۹-۲۰)

بسیار خوب (۱۸-۱۷/۹۹)

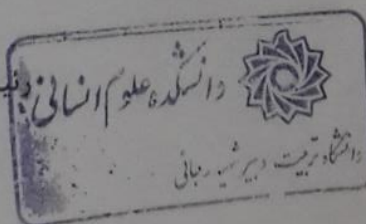
خوب (۱۶-۱۷/۹۹)

قابل قبول (۱۴-۱۵/۹۹)

غیر قابل قبول (کمتر از ۱۲) دفاع مجدد مردود

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء
	استادیار	دکتر رسول چهرقانی	استاد راهنما
	استادیار	دکتر یداله بهمنی مطلق	استاد مشاور
	استادیار	دکتر علی اکبر افراسیاب پور	استاد داور داخلی
	استادیار	دکتر شیرزاد طائفی	استاد داور خارجی
	استادیار	دکتر علی اکبر افراسیاب پور	نماینده تحصیلات تکمیلی

دکتر غلامعلی احمدی
رئیس دانشکده علوم انسانی

تهران، لویزان، کد پستی: ۱۵۸۱۱-۱۶۷۸۸
صندوق پستی: ۱۶۷۸۵-۱۶۲
تلفن: ۹-۰۶۰۰۲۲۹۷ فکس: ۲۲۹۷۰۰۲۳
Email: sru@sru.ac.ir
www.srttu.edu

تقدیم بہ:

تمامی

ہمسایگانم بروی

کرہی خاکی

سپاس

اینک که با الطاف کریمانه‌ی یگانه معبود و معشوق ازلی ، خداوند ماه و مهر ، نگارش این مجموعه به پایان رسیده ، بر خود فرض می‌دانم دستان نازنینی را به گرمی بفشارم که دستانم را گرفتند و چشمه‌های زلال معرفت و علمشان همچون آب حیات ، سرزمین تشنه‌ی وجودم را سیراب کردند و نور هدایتشان، همواره روشنایی‌بخش زندگیم خواهد بود .

سپاس از نازنین مردی که مرا از مصر وجود به هند معنا راهنمایی کرد و بزرگوارانه با صبر و تحمل و باریک بینی و نکته‌سنجی علمی یاریگرم بود . با افتخار می‌بوسم دستان نازنین جناب آقای دکتر رسول چهرقانی منتظر را.

تقدیر و تشکر صمیمانه از ارشادات و مشاوره‌های راه‌گشای جناب آقای دکتر یداله بهمنی مطلق. همچنین درود خود را نثار انسان های فرهیخته‌ای می‌کنم که شایسته‌ی قدردانی و امتنان هستند: آقای دکتر افراسیاب پور، آقای دکتر طایفی، آقای دکتر روشن احمدی ،آقای دکتر نجاتی و آقای دکتر واعظ و همه ی عزیزانی که مرا یاری فرمودند.

سپاس از همسر عزیز و مهربانم که در تمامی مراحل سخت تحصیلی همراهم شد و زحمات مرا صبورانه به دوش کشید .

و در نهایت پوزش می‌خواهم از دو دختر گلم ، مهسا و کوثر که در طول مطالعه و تحصیل نتوانستم نقش پدری را آن طور که شایسته ی این دو عزیز است در حقشان ایفا کنم امیدوارم کوتاهی‌هایم را جبران کنم.

چکیده:

گفت و گو (دیالوگ) یکی از شیوه های هنری شعر و ادب فارسی به شمار می رود و ژرفا و اصالت تجربیات هنری شعر را منعکس می کند؛ موضوع این تحقیق «مقایسه و تحلیل موضوعی گفت و گو در بوستان سعدی و اشعار پروین اعتصامی است» تا با یک مقایسه و تحلیل اجمالی ظرفیت های هنری و گفت و گویی و میدان و وسعت گفت و گو میان انسان ها در این متون را مشخص کند و با بیان اندیشه ها و آرای این دو شاعر، بتواند به عنوان پل ارتباطی فرهنگ و ادبیات نسل گذشته را به فرهنگ و ادبیات و آموزه های ادبی نسل امروز - عصر گسترده و ارتباطات - پیوند دهد.

در این پژوهش با بهره گیری از روش اسنادی و تحقیقات کاربردی، همه ی حکایات و گفت و گو های بوستان سعدی و دیوان پروین اعتصامی با توجه به عناصر تشکیل دهنده ی گفت و گوها (ساختار، مخاطبان و درون مایه) به صورت جداگانه بررسی شده است، بر این اساس قابل ذکر است؛ مخاطبان اصلی سعدی و پروین اعتصامی اغلب مردم عادی هستند و درون مایه ی گفت و گو های آنان بیشتر طرفداری از مردم مظلوم و انتقاد از حاکمان به خاطر ظلم و ستم آنان به این قشر از جامعه است، فقط نحوه ی بیان و روش انتقال پیام آن دو با هم فرق دارد؛ سعدی این پیام را بیشتر با ساختار گفت و گویی « دو سویه انسان » بیان می کند در حالی که پروین این انتقال پیام را بیشتر بر عهده ی عناصر طبیعت یا حیوانات می گذارد که در ادبیات از آن به عنوان « فابل » یاد می شود.

کلید واژه ها: شعر فارسی، سعدی، پروین اعتصامی، گفت و گو، درون مایه.

فهرست مطالب

صفحه	عناوین
	چکیده
	فصل اوّل - کلیات پژوهش
۲	۱-۱- بیان مسأله
۴	۱-۲- اهداف تحقیق
۴	۱-۲-۱- هدف کلی
۴	۱-۲-۲- هدف جزئی
۵	۱-۳- سؤالات تحقیق
۵	۱-۴- ضرورت و اهمّیت تحقیق
۶	۱-۵- پیشینه ی تحقیق
۶	۱-۶- روش تحقیق
۶	۱-۶-۱- روش اسنادی
۷	۱-۶-۲- تحقیقات کاربردی
۷	۱-۷- جامعه ی آماری
۷	۱-۸- نمونه گیری (حجم نمونه و روش محاسبه)
۷	۱-۹- ابزار گردآوری داده ها
۷	۱-۱۰- تعریف مفهومی و عملیاتی (کاربرد نتایج تحقیق)
۷	۱-۱۰-۱- گفت و گو
۸	۱-۱۰-۲- گفت و شنود
۸	۱-۱۰-۳- ارتباطات سنتی
	فصل دوّم - مطالعات نظری
۱۰	گفتار اوّل - معانی و مفاهیم گفت و گو
۱۰	مقدمه
۱۰	۲-۱-۱- گفت و گو در لغت
۱۱	۲-۱-۲- گفت و گو در علم ارتباطات
۱۲	۲-۱-۳- گفت و گو و برخی واژگان معادل آن
۱۲	۲-۱-۳-۱- بحث کردن

۱۲	۲-۱-۳-۲- مذاکره
۱۲	۲-۱-۳-۳- صحبت کردن
۱۲	۲-۱-۳-۴- گپ زدن
۱۳	۲-۱-۴- گفت و گو در ادبیات
۱۳	۲-۱-۴-۱- مناظره
۱۶	۲-۱-۴-۲- مفاخره
۱۶	۲-۱-۴-۳- گفت و گو های معمولی
۱۷	۲-۱-۵- گفت و گو در ادبیات معاصر
۱۸	۲-۱-۵-۱- تک گفتار
۲۱	۲-۱-۵-۲- مناظره در ادبیات معاصر
۲۲	گفتار دوّم - اهمیت و جایگاه گفت و گو در ارتباط برقرار کردن انسان‌ها
۲۲	۲-۲-۱- اهمیّت گفت و گو
۲۴	۲-۲-۲- زبان گفت و گو
۲۴	۲-۲-۳- گفتمان و گفت و گو
۲۵	۲-۲-۴- بهره‌گیری از ارتباطات غیر کلامی در گفت و گو
۲۶	۲-۲-۵- اهمیّت ارتباطات غیر کلامی و تأثیر آن در انتقال پیام
۲۸	گفتار سوّم - مهم‌ترین کارکردها و کاربردهای گفت و گو
۲۸	۲-۳-۱- مهم‌ترین کارکردهای گفت و گو
۲۸	۲-۳-۱-۱- ارتقای درک و فهم
۲۸	۲-۳-۱-۲- تجلی و نزدیک شدن افق‌های فکری
۲۹	۲-۳-۱-۳- زبان مشترک (انطباق)
۲۹	۲-۳-۲- مهم‌ترین کاربردهای گفت و گو در علوم مختلف
۲۹	۲-۳-۲-۱- کاربرد گفت و گو در روان‌شناسی
۳۰	۲-۳-۲-۲- کاربرد گفت و گو در جامعه‌شناسی و پدیدارشناختی آن
۳۱	۲-۳-۲-۳- کاربرد گفت و گو در فلسفه
۳۱	۲-۳-۲-۴- کاربرد گفت و گو در مردم‌شناسی
	فصل سوّم - شرح حال (زندگی‌نامه) سعدی و پروین و معرفی آثار آنان
۳۳	گفتار اوّل - سعدی شیرازی

۳۳	۳-۱-۱- کودکی و نوجوانی سعدی
۳۴	۳-۱-۲- سفرهای سعدی
۳۵	۳-۱-۳- بازگشت به وطن
۳۶	۳-۱-۴- مذهب سعدی
۳۷	۳-۱-۵- عصر سعدی
۳۸	۳-۱-۶- وجه تسمیه ی سعدی
۳۸	۳-۱-۷- سخن سعدی و شهرت جهانی او
۴۱	۳-۱-۸- معاصران سعدی
۴۲	۳-۱-۹- جهان بینی سعدی
۴۲	۳-۱-۹-۱- عرفان سعدی
۴۴	۳-۱-۱۰- آثار سعدی
۴۴	۳-۱-۱۰-۱- بوستان
۴۴	۳-۱-۱۰-۲- غزلیات
۴۵	۳-۱-۱۰-۳- گلستان
۴۵	۳-۱-۱۰-۴- قصاید
۴۶	۳-۱-۱۱- وفات سعدی
۴۶	گفتار دوم - پروین اعتصامی
۴۶	۳-۲-۱- معرفی پروین
۴۷	۳-۲-۲- ادامه ی تحصیلات
۴۷	۳-۲-۳- ازدواج
۴۸	۳-۲-۴- سبک شعری و آثار
۴۹	۳-۲-۵- ویژگی های سبکی سخن پروین
۵۰	۳-۲-۶- ویژگی های دیوان پروین
۵۱	۳-۲-۷- مرگ

فصل چهارم - چهارچوب ها و طرفین گفت و گو در بوستان سعدی و دیوان پروین اعتصامی

۵۴	گفتار اول - چهارچوب های گفت و گو در بوستان سعدی و دیوان پروین اعتصامی
۵۴	مقدمه

۵۴	۴-۱- شکل‌های گفت و گو
۵۴	۴-۱-۱- گفت و گوی مستقیم
۵۶	۴-۱-۲- گفت و گوی پوشیده و پنهان
۵۶	۴-۱-۲-۱- پاسخ به پرسش احتمالی - فرضی
۵۷	۴-۱-۲-۲- پاسخ به گفتاری یا کاری مشخص
۵۷	۴-۱-۲-۳- آن چه به پاسخ نیازی ندارد
۵۸	گفتار دوم - طرف‌های گفت و گو در بوستان سعدی و دیوان پروین اعتصامی
۵۸	مقدمه
۵۹	۴-۲-۱- سخن گفتن شاعر با خودش
۵۹	۴-۲-۱-۱- تجرید
۶۰	۴-۲-۱-۲- مجاز مرسل
۶۱	۴-۲-۱-۳- التفات
۶۲	۴-۲-۲- سخن راندن با شخصیتی فرض شده (تخیلی - وهمی)
۶۳	۴-۲-۳- گفت و گو با شخصیتی واقعی
۶۳	۴-۲-۳-۱- گفت و گوی مستقیم
۶۳	۴-۲-۳-۱-۱- شخصیت منفی
۶۵	۴-۲-۳-۱-۲- شخصیت مثبت
۶۵	۴-۲-۳-۲- گفت و گوی غیرمستقیم
۶۷	۴-۲-۴- صحبت کردن با غیرعاقل
۶۷	۴-۲-۴-۱- محسوسات
۶۸	۴-۲-۴-۲- معنویات
۶۹	گفتار سوم - انواع گفت و گو با توجه مخاطبین و روش بیان آن در بوستان سعدی
۶۹	مقدمه
۷۰	۴-۳-۱- دوسویه انسان
۷۱	۴-۳-۱-۱- گفت و گوی شاعر با عموم مردم جامعه
۷۱	۴-۳-۱-۲- گفت و گوی مردم عادی و کاسبان جامعه با یکدیگر
۷۲	۴-۳-۱-۳- پرسش کنندگان و منتقدان و ملامتگران
۷۴	۴-۳-۱-۴- بزرگان و عارفان بدون ذکر نام

- ۷۵ ۴-۳-۱-۵- پادشاهان ، حاکمان و خلفا با ذکر نام
- ۷۷ ۴-۳-۱-۶- عالمان - بزرگان و عارفان با ذکر نام
- ۸۰ ۴-۳-۱-۷- پادشاهان و ملوک بدون ذکر نام
- ۸۱ ۴-۳-۱-۸- وزیران و پسران پادشاهان
- ۸۱ ۴-۳-۱-۹- امور انتزاعی مربوط به انسان
- ۸۲ ۴-۳-۲- یک سو انسان ، یک سو خداوند
- ۸۴ ۴-۳-۳- یک سو انسان ، یک سو اشیا
- ۸۵ ۴-۳-۴- یک سو انسان ، یک سو حیوان
- ۸۶ ۴-۳-۵- گفت و گوی نمادین (دوسویه حیوان)
- ۸۷ ۴-۳-۶- گفت و گوی نمادین (یک سو حیوان - یک سو اشیا)
- ۸۸ ۴-۳-۷- تک گویی در بوستان
- ۹۳ ۴-۳-۸- مفاخره در بوستان سعدی
- ۹۴ ۴-۳-۹- ارتباط غیر کلامی (زبان شاره) در بوستان سعدی
- ۹۷ گفتار چهارم - انواع گفت و گو با توجه به مخاطبین و روش بیان آن در دیوان پروین اعتصامی
- ۹۷ مقدمه
- ۹۹ ۴-۴-۱- دو سویه انسان
- ۱۰۲ ۴-۴-۲- گفت و گوی نمادین (دوسویه اشیا یا عناصر طبیعت)
- ۱۰۴ ۴-۴-۳- گفت و گوی نمادین (دو سویه حیوان)
- ۱۰۸ ۴-۴-۴- یک سو انسان - یک سو اشیا یا عناصر طبیعت
- ۱۱۰ ۴-۴-۵- یک سو حیوان - یک سو اشیا یا عناصر طبیعت
- ۱۱۰ ۴-۴-۶- یک سو انسان - یک سو حیوان
- ۱۱۱ ۴-۴-۷- گفت و گوی انسان با خود (حدیث نفس ، تک گویی ، مونولوگ)
- ۱۱۴ ۴-۴-۸- گفت و گوی انسان و خداوند
- ۱۱۴ ۴-۴-۸-۱- مناجات و دعا
- ۱۱۴ ۴-۴-۸-۲- وحی - الهام - سروش یا ندای غیبی
- ۱۱۵ ۴-۴-۹- گفت و گوی انسان با امور انتزاعی
- ۱۱۵ ۴-۴-۱۰- دو سویه اعضا و جوارح انسانی
- ۱۱۶ ۴-۴-۱۱- گفت و گوی اجزای بدن انسان با عناصر طبیعت یا اشیا

فصل پنجم - پیام (درون مایه و مضامین گفت و گو) در حکایات بوستان سعدی و دیوان

پروین اعتصامی

مقدمه

۱۲۰

گفتار اوّل - درون مایه و مضمون یا پیام (لایه‌های درونی گفتار)

۱۲۲

۵-۱-۱- درون مایه یا پیام در شعر

۱۲۲

۵-۱-۲- درون مایه و پیام‌های گفت و گو در حکایات بوستان سعدی

۱۲۲

۵-۱-۳- درون مایه و پیام‌های گفت و گو در حکایات دیوان پروین اعتصامی

۱۲۳

گفتار دوّم - مهم‌ترین درون‌مایه‌های گفت و گو در بوستان سعدی

۱۲۳

۵-۲-۱- گفت و گوهای که درون مایه ی عرفانی دارند

۱۲۳

۵-۲-۱-۱- ذوب شدن در دوست و خود را باز نشناختن

۱۲۴

۵-۲-۱-۲- پرهیز از تظاهر دینی

۱۲۵

۵-۲-۱-۳- صداقت در دوستی و وفای به عهد

۱۲۶

۵-۲-۱-۴- اخلاص در عبادت (عرفان عملی)

۱۲۶

۵-۲-۱-۵- توکل

۱۲۷

۵-۲-۱-۶- تبدیل تهدیدات دنیوی به فرصت‌های الهی

۱۲۸

۵-۲-۱-۷- تعالیم و آموزه‌های دینی

۱۲۹

۵-۲-۱-۸- طرد خودبینی در عشق واقعی

۱۳۰

۵-۲-۲- گفت و گوهای که درون مایه ی حکمی دارند

۱۳۱

۵-۲-۲-۱- اعتقاد به قضا و قدر الهی (جبری بودن سرنوشت انسان‌ها)

۱۳۱

۵-۲-۲-۲- عبرت گرفتن از گذر عمر

۱۳۳

۵-۲-۲-۳- خارج شدن از محدودیت‌ها و دید کلان به جهان و پدیده‌های آن

۱۳۴

۵-۲-۲-۴- عبرت از خیر و شر

۱۳۴

۵-۲-۳- گفت و گوهای که درون مایه ی تعلیمی - تربیتی دارند :

۱۳۶

۵-۲-۳-۱- ناامید نشدن از لطف خدا

۱۳۷

۵-۲-۳-۲- احسان و بخشش

۱۳۷

۵-۲-۳-۲-۱- جنبه‌های معنوی و مثبت احسان

۱۳۷

۵-۲-۳-۲-۲- سفارش و تأکید شاعر برای الگو قرار دادن بزرگان دینی در احسان کردن

۱۳۸

- ۱۳۸ ۵-۲-۳-۲-۳-۳ سفارش به اینکه هنگام کمک کردن به سائل از احوال او جستجو نکنیم
- ۱۳۹ ۵-۲-۳-۳-۳ پرهیز از بدگویی و بدزبانی
- ۱۴۰ ۵-۲-۳-۴-۴ توصیه به قناعت پیشگی و پرهیز از منت کشیدن
- ۱۴۱ ۵-۲-۴-۴-۴ گفت و گوهایی که درون مایه ی اخلاقی دارند
- ۱۴۱ ۵-۲-۴-۴-۱ مردم‌داری و انسان دوستی
- ۱۴۲ ۵-۲-۴-۴-۲ جوانمردی و از خود گذشتگی
- ۱۴۳ ۵-۲-۴-۴-۳ خیرخواهی خلق
- ۱۴۴ ۵-۲-۴-۴-۴ بی کینه بودن
- ۱۴۵ ۵-۲-۴-۴-۵ حفظ برخی حرمت‌های انسانی
- ۱۴۵ ۵-۲-۵-۵-۵ گفت و گوهایی که درون مایه ی سیاست و کشورداری دارند
- ۱۴۶ ۵-۲-۵-۵-۱ عدالت و دادگری
- ۱۴۷ ۵-۲-۵-۵-۲ پیوند با مردم
- ۱۴۸ ۵-۲-۵-۵-۳ هوشمندی، درایت و دیانت شاه
- ۱۴۹ ۵-۲-۵-۵-۴ برقراری امنیت و آسایش
- ۱۵۰ گفتار سوم: مهم‌ترین درون مایه‌های گفت و گو در حکایات پروین اعتصامی
- ۱۵۰ ۵-۳-۱-۱-۱ پیام‌هایی که درون مایه و مضامین ستایش و یا توصیه به انجام آن‌ها را دارند
- ۱۵۰ ۵-۳-۱-۱-۱ خدانشناسی و معرفت
- ۱۵۱ ۵-۳-۱-۱-۲ تقوا و پرهیزگاری
- ۱۵۱ ۵-۳-۱-۱-۳ تسلیم در برابر قضا و قدر
- ۱۵۲ ۵-۳-۱-۱-۴ ستایش علم و دانش و توصیه به علم توأم با عمل
- ۱۵۳ ۵-۳-۱-۱-۵ تشویق به نیکویی و ستایش نیک نامی
- ۱۵۴ ۵-۳-۱-۱-۶ عقل و خرد
- ۱۵۴ ۵-۳-۱-۱-۷ توصیه به سعی و تلاش و دوری از کاهلی
- ۱۵۵ ۵-۳-۱-۱-۸ غنیمت شمردن دم و فرصت
- ۱۵۵ ۵-۳-۱-۱-۹ صبر و شکیبایی
- ۱۵۶ ۵-۳-۱-۱-۱۰ ستایش هنر و توصیه به کسب آن
- ۱۵۶ ۵-۳-۱-۱-۱۱ ستایش خدمت به نیازمندان
- ۱۵۷ ۵-۳-۱-۱-۱۲ اجر و پاداش کار

- ۱۵۷ ۱۳-۱-۳-۵- توصیه به راستی و پاکی
- ۱۵۸ ۲-۳-۵- پیام‌هایی که درون مایه و مضامین بازدارندگی یا نکوهش انجام به آن‌ها را دارند.
- ۱۵۸ ۱-۲-۳-۵- نکوهش عیب جویی
- ۱۵۸ ۲-۲-۳-۵- بر حذر داشتن از روی و ریا
- ۱۵۹ ۳-۲-۳-۵- نکوهش آز و طمع
- ۱۵۹ ۴-۲-۳-۵- مذمت نفس
- ۱۶۰ ۵-۲-۳-۵- مذمت و نکوهش منت کشی از دونان
- ۱۶۰ ۶-۲-۳-۵- نکوهش جهل و نادانی
- ۱۶۱ ۷-۲-۳-۵- نکوهش خودبینی و خودرأیی
- ۱۶۱ ۸-۲-۳-۵- بی ارزش بودن مطاع دنیا و نکوهش دلبستگی به دنیا و مادیات آن
- ۱۶۲ ۹-۲-۳-۵- بیم دادن از فرجام ستم‌گری
- ۱۶۳ ۱۰-۲-۳-۵- بر حذر داشتن از وسوسه‌های شیطان
- ۱۶۴ ۱۱-۲-۳-۵- هشدار به عالمان بی عمل
- ۱۶۶ گفتار چهارم - مهم‌ترین مضامین مشترک اشعار گفت و گویی بوستان سعدی و دیوان پروین اعتصامی
- ۱۶۶ مقدمه
- ۱۶۷ ۱-۴-۵- رنگ عرفان
- ۱۶۷ ۲-۴-۵- شرور در عالم
- ۱۶۸ ۳-۴-۵- فلک ستیزی
- ۱۶۸ ۴-۴-۵- عبرت از تاریخ
- ۱۶۸ ۵-۴-۵- اصل اخلاقی
- ۱۶۹ ۶-۴-۵- عالم بی عمل
- ۱۶۹ ۷-۴-۵- کردار و گفتار
- ۱۶۹ ۸-۴-۵- رفع اختلافات طبقاتی و بی عدالتی اجتماعی
- ۱۶۹ ۹-۴-۵- فقر و نداری
- ۱۶۹ ۱۰-۴-۵- ظلم و بیدادگری و چپاول و غارت‌گری
- ۱۷۰ ۱۱-۴-۵- مبارزه با ریا و رشوه خواری
- ۱۷۰ ۱۲-۴-۵- جهل و مبارزه با آن
- ۱۷۰ ۱۳-۴-۵- نادیده انگاشتن و ضایع کردن حقوق اجتماعی افراد

۱۷۰	۵-۴-۱۴- دست گیری از ضعفا ، دادخواهی و خیر خواهی
۱۷۰	۵-۴-۱۵- مبارزه با جاه طلبی و فزون خواهی و غرور
۱۷۰	۵-۴-۱۶- نوع دوستی
۱۷۰	۵-۴-۱۷- اتحاد و یک پارچگی
۱۷۰	۵-۴-۱۸- شایسته سالاری
۱۷۰	۵-۴-۱۹- صداقت ، راست خواهی و راست جویی
۱۷۰	۵-۴-۲۰- بی مهری و پیمان شکنی اهل روزگار
۱۷۰	۵-۴-۲۱- نقد بی خبران روزگار
۱۷۱	۵-۴-۲۲- نقد آحاد جامعه
۱۷۱	نتیجه گیری
۱۷۴	منابع و مآخذ

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- بیان مسأله‌ی تحقیق

محاوره و گفت و گو یکی از شیوه‌های هنری ادب فارسی به‌شمار می‌رود که شاعران به وسیله‌ی آن می‌توانند مقاصد و آرزوها و پوشیده‌های روانی و فکری خود را بیان کنند. شیوه‌ی گفت و گو تصاویر و تعبیراتی دارد که زیبایی هنری را در زبان شعر به شیوه‌ی بسیار ظریفی بیان می‌کند و ژرفا و اصالت تجربیات هنری شعر را منعکس می‌نماید. همچنین اندیشه‌های شگفت و نیکو و لذت‌بخش در آن، ظاهر می‌شوند؛ لذا این شیوه شایسته‌ی مطالعه و تحلیل است و این‌گونه مطالعات با توجه به زمینه‌های موجود در ادبیات فارسی نیاز به بحث و بررسی بیشتری دارد.

موضوع این تحقیق «مقایسه و تحلیل موضوعی گفت و گو در اشعار سعدی و دیوان پروین اعتصامی است.»

وسعت و قابلیت‌های فراوان متون نظم و نثر ادبیات فارسی، به ویژه در آثار این دو شاعر در باره‌ی این موضوع، زمینه‌ی مناسبی است تا موضوع گفت و گو از دیدگاه‌های مختلف مورد نقد و ارزیابی قرار گیرد. طبعاً این مهم به منزله‌ی بازگشت به گذشته نیست، بلکه به معنای کشف و شناخت ظرفیت‌های این متون و انطباق اندیشه‌ها و آرای این دو شاعر با مباحث و مسایل امروزی است.

می‌توان با انجام یک پژوهش نظری- تجربی تا حدودی روشن کرد که میدان و وسعت گفت و گو میان انسان‌ها در آثار شاعران بزرگی چون سعدی و پروین اعتصامی که از دیرباز در میان خاص و عام ایران شهرت دارند و آوازه‌ی جهانی یافته‌اند، تا چه حد گسترده بوده است و آیا این گستردگی به حدی است که بتواند به صورت پلی ارتباطی آن دو را با نسل و جامعه‌ی امروز کشور ما مرتبط سازد؟ دو روایت در زمینه‌ی عصر فعلی، یعنی عصر گستردگی ارتباطات و تولید اطلاعات و نحوه‌ی اتصال آن به ادبیات و تعالیم آن در دوران‌های گذشته، وجود دارد.

الف) روایتی که به استیلا و برتری کامل این عصر بر همه‌ی جوانب زندگی انسان و کهنگی و زوال ادبیات و فرهنگ گذشته قایل است و حسب این روایت، در یک سوی جامعه‌ی امروز، میل به جهانی شدن، و در سوی دیگر اضمحلال هویت و انزوای ادبیات ملی قرار دارد.

ب) و روایتی دیگر قایل به ارتباط و اتصال ادبیات فاخر گذشته به فرهنگ جامعه‌ی امروز (متناسب با نیاز مخاطبان فعلی) است. حسب این روایت نیز، این اتصال از طریق فرایندهایی چون «تأویل» و

«هرمونوتیک متون» و کشف خلاقیت‌ها و ابتکارات ادبی و ارتباطی - که پیش از دگرگونی‌های پرشتاب ادبی و ارتباطی وجود داشت - امکان‌پذیر می‌شود.

پذیرش روایت اول با جبرگرایی و بسته شدن راه‌های رشد ادبی همراه است و پذیرش روایت دوم نیز متضمن سامان دادن متون ادبی براساس نیازهای نوین و بررسی و مذاقه بر ساختار و تأویل متون و فرو رفتن در لایه‌های درونی اشعار و متون، از طریق کشف رازهای نهفته در آن است.

«گفت و گو» در عرصه‌های ادبی، فلسفی، اجتماعی و حتی علمی و بین‌المللی، به عنوان کشف و انتقال هنر و حقیقت شناخته شده است. برای فهم دیگران و دستیابی به یک فهم مشترک، باید با آنان سخن گفت و گفت و گو در عرصه‌ی ادبی از شیوه‌هایی است که در انواع ادبی مناظره، سؤال و جواب، مناجات، مفاخره، تک گفتار و حدیث نفس جلوه دارد.

سؤال اینجاست که آیا پروین اعتصامی و سعدی شیرازی از روش گفت و گو برای ایجاد یک زبان مشترک و به دنبال آن فهم و رویکرد مشترک بهره برده‌اند؟

آیا نتیجه‌ی گفت و گوهای آنان در آثارشان، دستیابی به نوعی هم‌فکری و هم‌دلی است؟ مخاطبان پروین و سعدی چه کسانی هستند؟ آیا از متن جامعه انتخاب شده‌اند یا صرفاً پادشاهان و حاکمان، مخاطبان آنها هستند. هرچند از گفت و گو در ادبیات فارسی، اغلب به معنای مناظره، مجادله و بحث یاد کرده‌اند اما در این پژوهش، معنای گسترده‌ی گفت و گو منظور شده است. یعنی ارتباط رودررو یا چهره‌به‌چهره و بیان نظرات و اندیشه‌های مختلف گفتاری، همچنین، بحث در مورد مهم‌ترین چارچوب‌هایی که گفت و گو در آن آشکار می‌شود. (گفت و گوی مستقیم و گفت و گوی پوشیده و پنهان) و بیان طرف‌های گفت و گو در اشعار این دو شاعر از موضوعات مهمی است که این پژوهش در پی آن است. از این جهات، شاید بتوان پروین و سعدی را از کم‌نظیرترین شاعرانی دانست که گفت و گو و گفت‌وشنود، در کلیت آثار آنان به عنوان هسته و یک شاخص وجود دارد. و بار اصلی مضامین و درون‌مایه‌ی اشعار بر دوش پیام‌هایی است که در جریان گفت و گوها رد و بدل می‌شود.

باتوجه به طرفین گفت و گوها مشخص می‌شود این دو شاعر بزرگوار ایران‌زمین، فراتر از مرزهای جغرافیایی، دین و ملیت می‌اندیشیده‌اند و تا حدود زیادی، گفت و گوها رنگ و بویی جهانی و بین‌المللی دارند. اگر بپذیریم یکی از نیازهای اولویت‌دار جامعه‌ی فعلی ما نیز، گفت و گو (به طریق صحیح و اصولی) میان اعضای یک خانواده، دانش‌آموز و معلم، دانشجو و استاد، رئیس و مرئوس مردم و دولت است، آنگاه به روشنفکری و هوشمندی پروین و سعدی که سالها پیش از این، شیوه‌ی گفت و گو را برای اندیشه‌هایشان برگزیده‌اند، پی می‌بریم و این هم‌نشان از پویایی و بالندگی ادبیات فاخر ایران‌زمین دارد که فراتر از گذشت زمان می‌ایستد.

پژوهشی که بتواند با بررسی این گفت و گوها، زوایا و لایه‌های پنهان این دو اثر را کشف کند، می‌تواند دریچه‌ی تازه و پیوندی عمیق میان مخاطب امروز و مخاطب دیروز بوجود آورد و شاید خواهد توانست طرحی از ضرورت‌های فرا راه این گونه پژوهش‌ها در سایر آثار این دو شاعر و شاعران بزرگ دیگر پیش چشم قرار دهد.

پژوهش حاضر شامل پنج فصل است:

فصل اول: به کلیات پژوهش با جزئیاتی چون بیان مسأله، اهداف تحقیق، سؤالات با فرضیه‌های تخصصی و .... می‌پردازد.

فصل دوم: مطالعات نظری تحقیق را به ویژه در باره‌ی «گفت و گو» بررسی می‌کند.

فصل سوم: مروری بر زندگی سعدی و پروین اعتصامی و همچنین شرایط اجتماعی و ویژگی‌های شعری آنان کرده است.

فصل چهارم: در باره‌ی چهار چوب‌ها و طرفین گفت و گو در بوستان سعدی و دیوان پروین اعتصامی صحبت می‌کند.

فصل پنجم: پیام (درون مایه و مضامین گفت و گو) در حکایات بوستان سعدی و دیوان پروین اعتصامی را بررسی می‌کند.

۲-۱- اهداف تحقیق

این پژوهش شامل دو هدف کلی و جزئی است:

۱-۲-۱- هدف کلی

تبیین اندیشه‌های مترقی پروین اعتصامی و سعدی شیرازی با تکیه بر شیوه‌های ارتباطی مخاطبان در گفتوگوهای دیوان پروین و بوستان سعدی.

۲-۲-۱- هدف جزئی

۱- تبیین افق‌های فکری سعدی شیرازی و پروین اعتصامی با تحلیل ساختاری و محتوایی گفت و گوها.

۲- شناسایی مخاطبان گفت و گوها در بوستان سعدی و دیوان پروین اعتصامی همچنین تحلیل روند انتخابی آنان.

۳- استخراج نمونه‌های روشنگری این دو شاعر به عنوان شاعرانی که دارای آرمان شهر هستند و جهانی می‌اندیشند.

۳-۱- سؤالات تحقیق